Kansallista kansainvälisyyttä

Krista Varantola

Taloudellinen kilpailukykymme on vaarassa. Uudesta Nokiasta ei ole havaintoja. Yliopistoissamme ei tehdä huippututkimusta. Yliopistomme ovat liian pieniä ja kotikutoisia. Emme olekaan huippusijoilla kansainvälisissä rankinglistoissa. Pistetään siis yliopistolaitos remonttiin, vähennetään yksiköitä ja muutetaan konsernikieli englanniksi. Keskitetään tutkimusrahat palvelemaan elinkeinoelämän intressejä ja synnytetään sitä maagista kriittistä massaa, jota tästä maasta ei tunnu mistään löytyvän. Onhan kansallinen häpeä, ettemme ole Shanghain listan kärkisijoilla. – Vai onko näin?

Koulutusasteemme on maailman huippua. PISA-tutkimuksissa koululaitoksemme menestyy mainiosti. Kun vastaavasti mitataan yliopistojemme tasoa, saamme lukea, että Suomessa on tasa-arvoinen ja korkean tasalaatuinen yliopistolaitos, ja että yliopistokoulutuksen saavutettavuus on maailman kärkeä. Meillä on järjestelmä, joka on nimenomaan luotu suomalaisen demokratian ehdoin kansallisen menestyksen takeeksi, järjestelmä jonka pohjalla on suomalainen usko koulutuksen voimaan yhteiskunnan menestyksen takuumiehenä.

Mistä siis nykyinen itseruoskinta, kun muualta tullaan kilpaa ihmettelemään ja kehumaan järjestelmäämme? Itseruoskinta on sekin vanha suomalainen perinne. Me selviämme kyllä huonoista ajoista, mutta menestys johtaa meillä joko sietämättömään hybrikseen tai epäilyyn siitä, että jotain on vialla kun kehutaan. Nykyisessä korkeakouludebatissa on piirteitä kummastakin perinteestä, tällä hetkellä erityisesti itseruoskinnasta, ja taustalla on tietysti globalisaatio ja globalisoitumiseen liittyvät avaamattomat käsitteet, koulutusmarkkinat, kilpailukyky ja kansainvälistyminen.

Toki yliopistojen tulee kehittyä, olla valmiit muutoksiin ja toimia yhteiskuntamme parhaaksi, mutta täytyykö sen tapahtua globalisaatioretoriikkaa hokien ja vääntämällä anglosaksista maailmaa edustavien ja koulutusmarkkinoiden iloja ylistävien gurujen sanomaa vaikeasti ymmärrettäväksi anglosuomeksi? Mitä jos lähtisimme tarkastelemaan kansainvälistymistä ja globalisaatiota yliopistolain antamasta kehyksestä? Julkisessa keskustelussa, joka perustuu pitkälti viime aikojen yliopistoja koskeviin raportteihin, tuntuu välillä kokonaan unohtuvan yliopistojen opetustehtävä ja siitä huolehtiminen, että tätä korkeinta opetusta tulee olla tarjolla suomen ja ruotsin kielellä. Ilman korkeatasoista koulutusta ei synny hyvää tutkimustakaan. Kyllä Suomen yliopistot ovat rinnastettavissa pikemminkin kansallisiin kasvattajaseuroihin kuin kansainvälisen ammattiliigan ostojoukkueisiin.

Yliopistojen tehtävä on kouluttaa yhteiskunnan palvelukseen osaavia ja itsenäisesti ajattelevia kriittisiä yksilöitä. Oppimis- ja tutkimusympäristön tulee olla hallitusti kansainvälinen. Tämä merkitsee monta asiaa. Se on osa kaikkea yliopistotoimintaa, opiskelua, opettamista ja tutkimusta ja näiden kaikkien tasojen yhteistyöverkkoja, mutta se on ennen muuta henkinen oppimisprosessi, johon on nykyään mahdollista hypätä täysillä mukaan jo opintojen alkuvaiheessa.

Tarkoittaako tämä sitten reipashenkistä kansainvälisille koulutusmarkkinoille menoa, yliopistolaitoksen umts-huumaa vai voisimmeko ajatella kansainvälistymistä kansallisin ehdoin? Anglosaksiset maat elävät koulutusmarkkinaideologian ehdoilla. Yliopistojen tehtävänä on oikeastaan myydä yliopistokoulutustaan, markkinoida houkuttelevia ohjelmia. Kyse on enemmän oman markkina- ja koulutusideologian myymisestä kovaan hintaan kuin altruistisesta sivistystyöstä. Toisaalta tässä parhaimmillaan markkinoidaan globaalisti korkeatasoista tuotetta, vaikka ostajat saavat kyllä pitää varan-

sa, koska markkinoilla on monen lajin yrittäjää.

Suomessa yliopistokoulutuksen ja -tutkimuksen kansallinen rooli on kuitenkin edelleen olennainen asia. Tämä ei tietenkään tarkoita, ettei sitä toteutettaisi kansainvälisesti ja osana kansainvälistä tiedeyhteisöä. Kansainvälinen kilpailukyky voisikin siis olla kansallisen osaamisen vahvistamista kansainvälisessä ympäristössä eikä niinkään koulutuspalvelujen myyntiä globaalissa ympäristössä. Mikään ei tietenkään sulje pois mahdollisuutta markkinoida koulutustamme maailmalla vahvuusaloillamme, mutta järki sanoo, että sitä kannattaisi harjoittaa erilaisten yhteistyömallien kautta.

Mikä vaikeuttaa yliopistolaitoksemme kansallista kansainvälistymistä? Ei se, ettei tutkijoillamme olisi kansainvälisiä kontakteja ja yhteistyötä ja ettemmekö julkaisisi tuloksiamme kansainvälisillä foorumeilla. Rahoitusongelmien lisäksi nostetaan usein esille yliopistojemme rekrytointitavat ja -mahdollisuudet sekä toisaalta kieli. Ensimmäinen on ongelma, toinen taas kuviteltu ongelma, jota yritetään ratkaista nurinkurisesti.

Niin kauan kuin yliopistouran luominen perustuu siihen, että on oikeaan aikaan oikeassa paikassa hakemassa vapautunutta virkaa, niin kauan olemme myös protektionistisia. Vakansseja on liian vähän, ja virkaa pitkään odottaneet ovat ymmärrettävästi haluttomia avaamaan virat aidosti kansainväliseen kilpailuun. Meillekin tarvitaan ns. tenure-track ajattelua ja mahdollisuutta pätevöityä ja edetä urallaan, vaikka ns. vapaata virkaa ei olisikaan näköpiirissä. Pätkätyöt ovat yliopistojen suuri ongelma muutenkin, siksi yliopistolla pitäisi olla mahdollisuus pitää kiinni hyvästä työntekijästään ja ottaa esimerkiksi post-doc tutkija vakinaiseen työsuhteeseen tutkimusryhmiä rakentamaan ja työyhteisöä vahvistamaan. Muuten meillä on jatkossa entistä vaikeampaa tehdä tutkijanurasta houkutteleva vaihtoehto lahjakkaalle opiskelijalle.

Kansainvälistymisen tulisi voida toteutua kaikissa yliopisto-opiskelun ja tutkimuksen vaiheissa. Opiskelijan mahdollisuudet ovat jo varsin monipuoliset, samoin opettajan- ja tutkijanvaihto-ohjelmat toimivat kohtuullisesti, mutta esimerkiksi kongresseihin osallistumisiin ja verkostojen luomiseen rahoja ei tahdo riittää. Tutkimusrahoitus tulee pääosin kilpaillun rahoituksen kautta, eikä yliopistoilla ole riittävästi siemenrahaa omaehtoisen tutkimuspääoman kasvattamiseen.

Kansainvälisten maisteriohjelmien lukukausimaksut EU:n ja ETA:n ulkopuolisille opiskelijoille voisivat tuoda yliopistoille lisää keinoja rahoittaa kansainvälisiä ohjelmiaan ja rekrytoida niihin myös kansainvälisiä opettajia ja tutkijoita. Ei tutkinto-ohjelmien osittainen maksullisuus vielä vie koko kättä. Suomalainen koulutususko pitänee huolen yliopistokoulutuksen maksuttomuudesta myös jatkossa. Suomalaisen opiskelijan on silti hyvä olla perillä miten yhteiskunta on valmis häneen satsaamaan. Ilmainen ja maksuton kun menevät mielessä niin helposti sekaisin.

Globaaleista yliopistomarkkinoista puhuttaessa kieli jää helposti marginaaliin. Kansainvälisyys tarkoittaa käytännössä englannin kielen käyttöä. Onpa ehdotettu, että suomalaistenkin yliopistojen konsernikieleksi pitäisi ottaa englanti ja uuskolonialismi saa näin tukea itse kolonialisoitavilta. Silloin ollaan valmiita myymään monta lasta pesuveden mukana. Kansallisen yliopistolaitoksen tehtävä unohtuu samoin kuin yliopistojen tehtävä tuottaa omakielistä tutkimustietoa ja edistää suomen/ruotsin kielen asemaa korkeimman sivistyksen kielenä.

Miksi opetusministeriökin on pitänyt englanninkielisen opetuksen lisäämistä kansainvälistymisen avainehtona ja lähes unohtanut tarpeen lisätä suomi-vieraana-kielenä opetusta? Kuten kaikki teollisuusmaat, mekin haluamme lisää korkeasti koulutettua työvoimaa ulkomailta. Olemme vielä valmiit kouluttamaan heitä maksutta, mutta emme halua opettaa heille omaa kieltämme. Mitä kieltä me sitten oletamme uuden työvoiman käyttävän, jos he päättävät jäädä Suomeen? Protektionismimme ulottuu siis myös omaan kieleemme, jonka suhteen toleranssimme on varsin rajallista. Meillä on paljon näyttöä siitä, että Suomeen sitoutuvat ulkomaalaiset haluavat oppia kieltämme ja myös sitä oppivat meidän vastahakoisuudestamme huolimatta.

Itseään kansainvälisesti arvostava kansakunta arvostaa myös kieltään ja on valmis jakamaan sen muiden kanssa. Kansainvälinen yhteistyö on monikielistä ja monikulttuurista. Oma kieli on meidän vahvuutemme ja siksi meidän kannattaisi mieluummin puhua globaalista koulutus- ja kommunikaatioyhteisöstä, jossa on tilaa niin yhteiselle lingua francalle kuin kansalliskielillekin. Kansallinen ja kansainvälinen eivät ole vastakohtia.

Kirjoittaja on Tampereen yliopiston rehtori sekä englannin kielen, erityisesti kääntämisen teorian ja käytännön professori.